

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI DERGİSİ

DİNİ, AHLAKİ, EDEBİ, MESLEKİ AYLIK DERGİ

8. Cilt

Temmuz - Ağustos 1969

86 - 87. Sayı

İÇİNDEKİLER

Sayfa

DIYANET İŞLERİ BAŞKANIMIZ MUHTEREM LÜTFİ DOĞAN'IN İNSANOĞLUNUN AY YOLCULUĞU HAKKINDAKİ BEYANATI	197
BAKARE SÜRESİ (Âyet: 177)	198
Osman KESKİOĞLU	
ASRIMIZDAKİ TEFSİR HAREKETLERİNE UMÜMİ BİR BAKIŞ	202
Doç. Dr. İsmail CERRAHOĞLU	
KADIN HAKLARI ÜZERİNE	206
Dr. Lâtfi DOĞAN	
MÜLKİYET VE BÖLÜMLERİ	210
Çeviren: Dr. M. Esat KILIÇER	
AHİRETE VE ÖLDÜKTEN SONRA DIRİLMEMEYE İMAN	216
Dr. Ali Arslan AYDIN	
HİKMETLİ SÖZLER	221
ÖMER B. ABDÜL-AZİZ	222
Lâtfi ŞENTÜRK	
YURT DUYGULARI	225
Mithat Cemal KUNTAY	
YEŞİL TÜRBE	226
Yılmaz ÖZCAN	
"NASRULLAH" KÜRSÜSÜNDEN	232
Mehmet Âkif ERSOY	
ZAFER HAFTASI MÜNASEBETİYLE BİR HUTBE	234
İ. Ramis BAYRAM	
ÇALIŞMA VE SANAT ÖĞRENME HAKKINDA (Hutbe)	236
Mehmet DİLÂVER	
SIHHATLİ YAŞAMA ŞARTLARI	238
Dr. Burhan BENGİSU	
DİN İŞLERİ YÜKSEK KURULU KARARLARINDAN	240
ŞER'İYYE SİCİLLERİ ARŞİVİ —II—	246
Nuri YEPREM	
16 AĞUSTOS 1064 VE AN'DE İLK CUM'A NAMAZI	249
HABERLER	250

KEĻĀM

ĀHĪRETE VE ÖLDÜKTEN SONRA DİRİLMEYE İMAN

Dr. Ali Arslan AYDIN
Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Bakara Sûresinin 8. Âyetinde:

... وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٨﴾

"... İnsanlardan bir kısmı, 'Biz Allâh'a ve Âhiret gününe inandık' derler; halbuki onlar inanmamışlardır."

Aynı Sûrenin 62. Âyetinde:

... مَن آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾

"Allâh'a ve Âhiret gününe îman edip, sâlih (iyi ve güzel) amel işleyen kimselerin Rableri yanında büyük ecirleri vardır..." buyrulur.

Tevbe Sûresinin 44. Âyetinde ise, mü'minler:

... الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ...

"... Onlar ki, Allâh'a ve Âhiret gününe inanırlar..." diye methedilirler.

Takvâ sâhibleri, yâni Allâh'ın emirlerine sıkı sıkı sarılıp, yasaklarından dikkatle kaçınan gerçek mü'minler, "Âhirete yakînen îman etmekle" yâni, şek ve şüpheden uzak, kesin bir îman ile inanmakla övülürler.

Her Müslümanın namaz kılarken günde 40 defa okuduğu Fâtiha Sûresinde, Hak Teâlâ için: "... Din Gününün Mâliki (Sâhibi)" denir.

مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ﴿١﴾

Böylece, yapılan her işin bir sorumluluğu, dolayısıyla, bir karşılığı, yâni "CEZÂ veya MÜKÂFÂTİ" olduğu fikri Müslümana dâimâ telkîn edilir.

Çünkü insan, her hareket ve davranışının iyi ise iyi, kötü ise kötü bir karşılığı olacağına ne kadar çok ve kesin olarak inanırsa, o işi o kadar çok istekle yapar veya ondan daha fazla kaçınır. İşte, ölümden sonra dirilmeye ve Âhiret'te hesap vermeğe îman, cezâ ve mes'ûliyet fikrini doğurur, iyi insan olma azmini kuvvetlendirir. Bu sebeptendir ki, Âhiret hayâtına îman, bütün dinlerde çok mühim bir esastır. İslâm'da İman Esasları arasında da Allâh'a ve Peygamberliğe îmandan sonra gelen üçüncü, bir bakıma ikinci büyük rükündür. Çünkü Allâh'a inanan kimse, O'nun Peygamberlerine, dolayısıyla Meleklerine ve Kitaplarına kolayca inanır. Mukaddes Sıfatlarına inanınca, Hayrın da, Şerrin de O'ndan olduğuna, her şeyi ezeli ilmi ve irâdesiyle takdir ettiğine ve kudretiyle yarattığına, yâni; "Kazâ ve Kader"e de inanır. Ama aklî delillerle değil, yalnız naklî delillerle bilinen ve görülmeyen yeni bir âlemin, yâni, Âhiret Hayâtı'nın vâki' ve hak olduğuna inanmak, daha büyük teslîmiyet ister. **Bu bakımdan, Âhiret'e ve onun müstemilâtından sayılan Berzah hayâtına, öldükten sonra dirilmeye, Haşir ve Mahşer'e, Sual ve Hesâb'a, Mîzân ve Sırât'a, Cennet ve Cehennem'e îman, fert ve cemiyet hayâtındaki yapıcı tesirleri bakımından, îman esasları arasında çok mühim bir yer işgal eder.** Bu sebeple, Âhiret inancı olmayan hiçbir din yoktur. Çünkü, Âhiret fikri ve inancı olmayan nizâma, din denmez.

3 — KİYÂMET VE VUKUUNA DELÂLET EDEN ÂYETLER:

Gerçek şudur ki; ebedî olan Âhiret hayâtını insanların kazanması için kurulan bu dünya, geçicidir. Yaratılan her varlık gibi, dünyânın da bir eceli, bir sonu vardır. Allâhu Teâlâ'nın ezelde takdir ve tâyin buyurduğu "Es-sâa" denilen o belli zaman gelince, kıyâmet kopacak, kâinâtın nizam ve intizâmı bozularak her şey altüst olacaktır. Böylece cisimlerin câzibe ve hareketi, bir-biri arasındaki nisbet ve münâsebet bozulacak, hayâtı temin eden şartlar ortadan kalkacaktır. Dehşet ve korku ânı olan kıyâmeti tasvîr eden âyetlerde belirtilen bu muazzam ve korkunç hâdise esnâsında, kâinâtın seyrini ve nizâmını sağlayan kevnî câzibe ve devrî hareket Hak Teâlâ tarafından kaldırılıp bozulunca, yörüngeleri ve seyir nizâmı bozulan güneş, ay, yıldızlar, dünya ve kâinâtı teşkil eden diğer büyük küçük varlıklar tesbih tâneleri gibi dağılarak, birbirine çarparak, paramparça olacak, denizler savrulacak, dağlar ufalanıp toz hâline gelecek, muazzam bir sarsıntı ve gürültü içinde her şey toz duman olacaktır. Bu arada, canlı cansız her çeşit varlıklar mahvolacaktır.

Şüphe yok ki, bütün varlıkları yaratmaya ve öldürmeye kaadir olan Yüce Allah, yoktan vâir ettiği bu fânî âlemi altüst ederek, yerine daha muazzam bir âlem kurmaya kaadirdir.

İnsan aklına göre, kıyâmetin vukua gelmesi câizdir. Akıl, bunu inkâr edip aksini isbât edemez. Ancak, bilfiil vâki' olacağı husûsu, dînî delillerle isbat edilir.

Bu sebeple, şimdi, aklen mümkün olan kıyâmetin, zamânı gelince bilfiil vukua geleceğine ve kâinâtın altüst olacağına delâlet eden birçok âyetlerden birkaçını zikretmekle yetineceğiz.

Hak Teâlâ bu konuda şöyle buyuruyor:

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ ۖ وَحُمِلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَاحِدَةً ۖ فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ۖ وَانْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ ۖ

“Kıyâmet borusu (sûr) ilk defa üfürülünce yerler, dağlar yerlerinden oynayıp, birbirine çarparak darmadağın olunca, işte o gün olacak olur (kıyâmet kopar). Gök yarılr da o gün kuvvetten düşer.”⁵

إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ ۖ وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ ۖ وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ ۖ
وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ ۖ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ ۖ

“Gök yarıldığı zaman, yıldızlar dağılıp döküldüğü zaman, denizler kaynayıp aktığı zaman, mezarlar altüst edildiği zaman, her nefis, daha önce ne yaptı, neyi geri bıraktıysa (artık her şeyi anlayıp) bilecek.”⁶

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ۖ وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ ۖ وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ ۖ ...

“Güneş toparlanıp (söndürüldüğü) zaman, yıldızlar kararıp döküldüğü zaman, dağlar yerlerinden oynayıp yürüdüğü zaman...”⁷

يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ كَالْمُهْلِ ۖ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ ...

“O gün gök erimiş mâden gibi, dağlar (atılmış) renkli yün gibi (parça parça) olacak...”⁸

4 — BA’SÜ BA’DE’L-MEVT (ÖLDÜKTEN SONRA DİRİLME):

Âhiyet hayâtının ikinci merhalesi, kıyâmet koptuktan sonra kurulan yeni âlem’de ölümlerin dirilmesiyle başlayan ebedî hayattır.

İslâm’a göre, bu dünyâda muayyen bir hayat yaşayan ve eceli gelince ölen her insan, burada yaptığı iyi ve kötü iş ve davranışlarının hesâbını orada, Âhirette vermek üzere, kıyâmet günü yeniden diriltilecektir. Çünkü insan, başıboş olarak, maksatsız ve gayesiz olarak yaratılmamıştır. Eğer öyle olsaydı, insan mükellef olmaz, yaptığı şeylerden mes’ul tutulmaz, “cezâ ve-

(5) Hâkka: 13-16.

(6) İnfıtâr: 1-5.

(7) Tekvîr: 1-3.

(8) Meâric: 8-9.

ya mükâfat" görmezdi. O vakit, diğer canlı varlıklardan farkı kalmaz, akli ve irâdesiyle üstün durumda olmazdı. Nitekim Yüce Allah bu konuda:

اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَنْ يُتْرَكَ سُدًى ﴿٩﴾

"İnsan başıboş olarak bırakılacağını mı sanıyor?"⁹

اَفَحَسِبْتُمْ اَنْمَّا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَاَنْكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿١٠﴾

"Biz sizi boş yere abes olarak mı yarattık? Bizim tarafımıza dönmeyecek misiniz sandınız?"¹⁰ buyuruyor.

Evet, insanlar bu dünyâda yaptıklarının karşılığını az çok görürler, fakat burası asıl cezâ görülecek yer değildir. O halde yapılan amellerin karşılığının görüleceği yeni bir hayâta, bunun için de yeniden dirilmeye zarûret vardır. Çünkü iyi ve kötü insanlar burada yaptıklarının karşılığını orada görmeyecek olsalardı, iyilik ve kötülük, hayır ve şer aynı şeyler olur, cezâ ve mükâfâtın mânâsı kalmaz ve ilâhî adâlet tecellî etmezdi. Halbuki Allah (c.c.) mutlak adâlet sâhibidir. İyilik ve kötülüğün karşılığını verecektir¹¹. Bunun için de yeni bir âlem kuracak, ölüleri dirilterek Mahşer'de toplayacak ve orada hesâba çekecektir.

İşte Müslümanlar, Kur'ân-ı Kerîm'in bildirdiği açık âyetlerden ve Peygamberimiz'in irşad ve beyanlarından, kıyâmetin kopacağına, ölümden sonra dirilineceğine ve Âhiret hayâtına yakînen inanmışlardır. Çünkü Allâh'ın huzûruna çıkarak burada yapılanların hesâbını vermek fikri, ölümden sonra dirilmek ve haşrolarak "Mahşer"de toplanmak akîdesinin esâsını ve rûhunu teşkîl eder. Buna "Ba'sü ba'de'l-mevt akîdesi" denir.

İnsan, bedenini teşkîl eden maddî cisimden ve ona insanlık hüviyeti kazandıran ruh'dan teşekkül eder. Bu ikisi bir arada olunca hayat sâhibi olur ve yaşar. Ruh bedenden ayrılınca hayat yok olur ve ölür. Vücûd, ancak ruh vâsıtasıyla lezzet veya elem duyar. Eşyâya âit bilgileri bu vâsıta ile elde eder. Duygu ve heyecanları bu sâyede gelişir. O halde, ruhsuz bir vücûd ve vücutsuz bir ruh tasavvur edilemez. Çünkü insan, her ikisi ile berâber insandır. **Ruh fâil, beden mef'ul durumundadır. Rûhun fâil olabilmesi, lezzet ve elem fiillerini yapabilmesi için cismânî olan âlet ve malzemeye muhtaçtır.** Bu bakımdan ruh, cismânî bir vâsitadan mücerret olarak tasavvur olunamaz. İnsanın cismânî âzâlarından ve onların amellerinden mes'ûl olan ruhtur. Elem ve lezzeti cisimden çok, ruh duyar.

(9) Kıyâme: 36.

(10) Mü'minûn: 115.

(11) Vettîni: 6-8; Sâd: 28; Câsiye: 20; Secde: 10, 11.

Bu esâsa göre, dirilme nasıl olacaktır? Ölen insanın vücûdu çürüyerek toprak olunca rûhu ne olacaktır? Toprak olan vücut, tekrar nasıl diriltilecektir?

Bu husûsu kâfirler yadırgıyor ve tasavvur edemiyorlardı.

"Biz, kemik döküntü ve kırıntı olunca yeniden yaratılıp diriltilecek miyiz?"¹² diyorlardı.

Kur'ân-ı Kerîm birçok âyetlerde bu suâle açık ve kesin olarak cevap vermiştir. Yoktan vâir etmeye, koskoca kâinâtı yaratmaya ve kuruyan ölü toprağı canlandırıp yeşertmeğe kaadir olan Hak Teâlâ, hiç şüphe yok ki, ölecek toprak olan insan bedenini yeniden diriltmeğe ve rûhunu bedenine îade etmeğe kaadirdir. Bu gerçeğı isbât eden âyetlerden bâzılarını biraz sonra zikredeceğiz.

Mukaddes Kitâbımız Kur'ân'ın bildirdiğine göre, öldükten sonra dirilmek ve Âhiret'teki ikinci hayat; hem ruh, hem bedenle, yâni "rûhânî ve cismânî" olacaktır. Mühim olan ve her Müslümanın yakînen inanması gereken husus budur. Çünkü ba'sü cismânî'yi inkâr etmek küfrü gerektirir.

Burada şu soru akla gelmektedir:

Acabâ hangi cisim yeniden dirilecektir? Yâni maddî olmayan ruh, bu dünyâda bulunan ve ölürken terkettiğı vücûda mı dönecektir, yoksa cismânî yeni bir vücut yaratılacak da, ona mı girecektir?

Bu mes'ele, İslâm ulemâsı arasında ihtilâflı bir mevzûdur. Bu hususta Kelâmcıların ve filozofların çeşitli fikir ve mezhepleri vardır. Bunları burada araştırmaya ve tetkîk etmeye, bu makalenin hacmi ve hazırlanmasındaki gaye müsâit değıildir¹³.

Bu konuda şu Âyet-i Kerîmeyi nakletmekle yetineceğiz:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصَلِّيهِمْ نَارًا كَمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا
غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿٥٦﴾

"Âyetlerimizi inkâr edenleri, muhakkak ki ateşe atacağız. Onların derileri piştikçe, azâbı tadıp durmaları için, derilerini (yenileyip) değıştireceğiz. Şüphesiz ki, Allah mutlak gaalibdir, hüküm ve hikmet sâhibidir."¹⁴

Bu âyetten anlaşıldığına göre, günahkâr olan cisim Âhirette bulunacak ve yanarak azap görecektir. Bu cisim değışerek yenilendikçe azâbı devamlı

(12) İsrâ: 49.

(13) Bu ve Âhiretle ilgili bütün konularda, hazırlamakta olduğumuz **"İslâm İnançları ve Felsefesi = Tevhîd ve Kelâm"** adlı eserin 2. cildinde geniş bilgi verilmektedir. Ayrıca, "Üstâziye tezi" olarak Mısır'da te'lif ettiğimiz **"El-Ba'sü ve'l-Hulûd beyne'l-Müttekellimîne ve'l-Felâsife"** adlı arapça eserimizde çok geniş bilgi verilmiştir. Bu eser henüz basılmamıştır. Aslını ve tercümesini neşretmek emelindeyiz.

(14) Nisâ: 56.

HİKMETLİ SÖZLER

- İnsanlarla dostluk kurmak aklın yarısıdır. Yerinde sual sormak ilmin yarısı, iyi tedbir almak ise yaşamının yarısıdır.

HZ. ÖMER (R.A.)

- İnsanın kadri, dili altında saklıdır.

HZ. ALİ (R.A.)

- İnsana sadakat yakışır, görse de ikrâh Yardımcısıdır doğruların Hazret-i Allah.

ZİYA PAŞA

- İlim ve irfan sahibi, Allâh'ı bilir kişi ile oturmak, cehaletle yapılan yüz senelik ibâdetten daha hayırlıdır.

MOLLA CÂMİ

- Türk eriyiz, silsilemiz kahraman,
Müslümanız Hakk'a tapan Müslüman.

MEHMET AKİF

- İlim, korku ve renk dünyasının tefsîridir. Göz ve gönül onunla beslenir.

DR. MUHAMMED İKBAL

olarak duyacak olan ruhtur. Çünkü insanın değişmeyen gerçek cevheri ruhtur. Cezâ ve mükâfâta lâayık olan ve cisimden mes'ul bulunan odur. Bu sebeple insanın elleri, ayakları, lisânı ve bütün âzâları şehâdet edecek, o insanın suçlu veya suçsuz olduğunu söyleyecektir¹⁵.

(Devamı gelecek sayıda)

(15) Bkz: Fussilet: 20-21; Yâsin: 65.